

Projekt podstawy programowej EDUKACJA OBYWATELSKA

Cele przedmiotu

- 1) Rozumienie istotnych zjawisk społecznych, ekonomicznych, politycznych oraz swojego wpływu na te zjawiska.
- 2) Rozumienie podstawowych zasad demokracji, wartości demokratycznych i praw człowieka oraz doświadczanie w praktyce działania mechanizmów demokratycznych.
- 3) Krytyczne analizowanie przekazów (w tym medialnych) na tematy społeczne, ekonomiczne i polityczne oraz ich odpowiedzialne wykorzystywanie.
- 4) Formułowanie opinii i argumentowanie na temat wybranych zjawisk społecznych na podstawie wiarygodnych informacji oraz dyskutowanie na ich temat, z szacunkiem do innych osób.
- 5) Identyfikowanie problemów społecznych, wyszukiwanie dla nich rozwiązań i angażowanie się w ich rozwiązywanie z troską o dobro wspólne, o innych, o siebie oraz o środowisko.
- 6) Wykazywanie troski o siebie i innych, w tym obrona swoich praw i praw innych osób, jeśli są zagrożone lub naruszone.

Specyfika i struktura przedmiotu

Istotą przedmiotu edukacja obywatelska jest rozwijanie podstaw dla świadomego i odpowiedzialnego zaangażowania obywatelskiego uczniów, ze szczególnym naciskiem na budowanie poczucia przynależności do różnych wspólnot i poczucia wpływu na ich kształt. Nauczanie przedmiotu wzmacnia postawy patriotyczne młodych ludzi oparte na poczuciu tożsamości i dumie z przynależności do wspólnoty, trosce o małą i dużą ojczyznę, poczuciu odpowiedzialności za jej kształt.

Przedmiot jest elementem wprowadzania uczniów w świat wartości określonych w podstawie

programowej: wolności i odpowiedzialności, wspólnoty i szacunku, prawdy, dobra i piękna, sprawiedliwości i solidarności. Przedmiot wzmacnia także działania podejmowane przez szkołę w realizacji jej funkcji wychowawczej.

Efekty uczenia się podzielono na trzy działy (najbliższe otoczenie, państwo oraz Europa i świat) odpowiadające typom wspólnot, których członkiem jest uczeń począwszy od rodziny, grupy rówieśniczej, klasy, szkoły, społeczności lokalnej i regionalnej przez wspólnotę narodową, aż po wspólnotę europejską i ogólnoludzką.

Proces uczenia się i nauczania edukacji obywatelskiej w każdym z działów obejmuje trzy równoważne procesy: zdobywanie wiedzy i umiejętności opisanych w efektach uczenia się, grupowe doświadczenia demokratyczne oraz indywidualne działania obywatelskie.

Uzupełnieniem tego procesu są międzyprzedmiotowe projekty edukacyjne.

Zajęcia edukacji obywatelskiej są okazją do rozwijania szeregu kompetencji przekrojowych, w szczególności krytycznego myślenia, rozwiązywania problemów, współpracy oraz dbania o innych. Stanowią też ważny element rozwijania sprawczości uczniów, szczególnie poczucia przynależności do wspólnoty, przekonania o własnej skuteczności oraz samoregulacji.

Proces uczenia się i nauczania edukacji obywatelskiej prowadzi uczniów do zdobycia następujących umiejętności obywatelskich:

- wyszukiwanie i weryfikowanie wiarygodności informacji na tematy społeczne, ekonomiczne i polityczne;
- formułowanie własnego zdania na podstawie danych, wartości i potrzeb oraz jego wyrażanie i argumentowanie;
- prowadzenie z szacunkiem dialogu z osobami, które reprezentują inne stanowiska, opinie lub wartości;
- podejmowanie decyzji grupowych w sposób demokratyczny;
- rozpoznawanie potrzeb innych ludzi lub grup społecznych i reagowanie na nie;
- podejmowanie działań na rzecz rozwiązania wybranych problemów społecznych i ekonomicznych (identyfikowanie problemów, proponowanie rozwiązań i podejmowanie działań nakierowanych na ich rozwiązanie);
- ochrona własnych praw i praw innych osób w sytuacji ich zagrożenia lub naruszenia.

W podstawie programowej edukacji obywatelskiej wyodrębniono moduł finansowy oraz medialny.

Efekty uczenia się

I. Najbliższe otoczenie

Uczeń:

- 1) identyfikuje najważniejsze potrzeby społeczne człowieka i grupy społeczne, do których należy oraz analizuje role, jakie w nich pełni, dyskutuje na temat możliwych konfliktów między tymi rolami i sposobów reagowania na te konflikty;
- 2) wyjaśnia społeczne funkcje rodziny oraz zróżnicowanie jej form; opisuje, jak potrzeby człowieka, w szczególności dzieci, są zaspokajane w rodzinach; potrafi szukać wsparcia w sytuacjach trudnych w rodzinie;
- 3) wyjaśnia, czym jest budżet domowy, opisuje źródła dochodów i typowe wydatki w gospodarstwie domowym, wyjaśnia wpływ własnych wyborów konsumenckich na finanse rodziny, dyskutuje na temat odpowiedzialnych decyzji zakupowych – moduł finansowy;
- 4) wyjaśnia ideę samorządności, w tym zasadę przedstawicielstwa, identyfikuje możliwości wpływania przez uczniów na decyzje dotyczące szkoły, formułuje propozycje działań, które może podjąć samorząd, w miarę możliwości angażuje się w te działania;
- 5) wyjaśnia znaczenie postawy szacunku i empatii w relacjach społecznych, identyfikuje grupy społeczne potrzebujące wsparcia oraz ich potrzeby, formułuje opinię i dyskutuje o działaniach je wspierających;
- 6) wyjaśnia, czym jest gmina, powiat i województwo, identyfikuje organy przedstawicielskie i wykonawcze gminy oraz młodzieżową radę, rozpoznaje instytucje publiczne działające na terenie gminy oraz identyfikuje ich funkcje;
- 7) opisuje przykłady angażowania się obywateli w rozwiązywanie lokalnych problemów poprzez działanie w organizacjach społecznych i grupach nieformalnych oraz wyjaśnia sposoby wpływania obywateli na władze publiczne; w miarę możliwości angażuje się w wybrane inicjatywy;

- 8) rozpoznaje przejawy różnorodności, w tym etnicznej i narodowościowej, wyjaśnia negatywne konsekwencje stereotypów i uprzedzeń, identyfikuje przykłady dyskryminacji, proponuje sposoby przeciwdziałania zachowaniom dyskryminującym i reaguje na przejawy nietolerancji i dyskryminacji;
- 9) opisuje wybrane wyzwania stojące przed społecznością lokalną, z uwzględnieniem wyzwań istotnych dla młodego pokolenia; formułuje propozycje ich rozwiązań oraz identyfikuje instytucje, które mogą podjąć działania w tym zakresie; w miarę możliwości angażuje się w nie;
- 10) podaje przykłady podstawowych praw konsumenta oraz jego obowiązków, potrafi z nich korzystać w sytuacjach życia codziennego – moduł finansowy.

Fakultatywne efekty uczenia się

Uczeń:

- 11) na przykładzie własnej gminy identyfikuje najważniejsze źródła jej przychodów oraz najważniejsze wydatki, rozpoznaje konsekwencje decyzji dotyczących wydatków gminy dla swojego otoczenia – moduł finansowy;
- 12) identyfikuje organy władz powiatu i województwa, porównuje ich główne kompetencje oraz wyszukuje przykłady ich działań na rzecz mieszkańców, formułuje opinię i dyskutuje o wybranych działaniach lub inwestycjach.

II. Państwo

Uczeń:

- 1) wyjaśnia pojęcia państwa i narodu oraz różnice między obywatelstwem a narodowością, identyfikuje różne formy rządów, wyjaśnia, do czego państwo jest potrzebne obywatelom i opisuje związek między dostarczaniem przez państwo różnych usług publicznych a funkcjonowaniem swoim i swojej rodziny;
- 2) identyfikuje najważniejsze organy władzy ustawodawczej, wykonawczej oraz sądowniczej w Polsce, wymienia najważniejszą funkcję każdego z nich, wskazuje, które pochodzą z wyborów powszechnych oraz wyjaśnia znaczenie zasady trójpodziału władzy dla obywatela;
- 3) identyfikuje źródła prawa opisane w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej i wyjaśnia praktyczne znaczenie ich hierarchii; na przykładach z różnych gałęzi prawa wyjaśnia

znaczenie prawa i konsekwencje przekraczania norm prawnych oraz opisuje sposoby dochodzenia swoich praw;

- 4) opisuje różne typy demokracji i wyjaśnia na przykładzie Polski znaczenie demokracji dla ochrony własnych praw i wolności oraz funkcjonowania wspólnoty obywatelskiej, formułuje opinię i dyskutuje na temat dobra wspólnego;
- 5) formułuje własną definicję dobrego obywatela i patriotyzmu, identyfikuje przykłady zaangażowania obywatelskiego, formułuje opinię i dyskutuje na temat praw i obowiązków obywatela;
- 6) identyfikuje najważniejsze opisane w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej zasady demokracji i wyjaśnia ich znaczenie dla funkcjonowania państwa oraz życia obywateli, wyjaśnia znaczenie wyborów w państwie demokratycznym oraz zasady wyborów w Polsce, dyskutuje o znaczeniu frekwencji wyborczej;
- 7) wyjaśnia istotę i sposoby ochrony praw i wolności człowieka, w tym praw dziecka, podaje przykłady i opisuje ich znaczenie; identyfikuje przykłady nierówności wobec prawa, formułuje w ich sprawie opinię i poddaje ją dyskusji;
- 8) identyfikuje wybrane współczesne zagrożenia dla demokracji, podaje przykłady ich negatywnych konsekwencji dla życia publicznego, wyjaśnia skutki polaryzacji społecznej, proponuje działania i sposoby rozmowy, które niwelują polaryzację;
- 9) wyjaśnia, czym jest polityka i jakie ma znaczenie pluralizm polityczny, dyskutuje o wybranej kwestii spornej w polityce; rozpoznaje partie polityczne reprezentowane w parlamencie;
- 10) porównuje przekazy z mediów tradycyjnych i społecznościowych dotyczące wybranego zagadnienia, rozróżnia fakty i opinie, identyfikuje przykłady manipulacji i fałszywe informacje i prostuje je lub zgłasza odpowiednim osobom lub instytucjom – moduł medialny.

Fakultatywne efekty uczenia się

Uczeń:

- 11) porównuje modele państwa opiekuńczego i minimalnego z uwzględnieniem uwarunkowań budżetowych i podatkowych oraz konsekwencji dla życia obywateli, formułuje opinię w tej sprawie i dyskutuje o niej – moduł finansowy;

- 12) wyjaśnia, na czym polega prawo do sądu i identyfikuje własne prawa w postępowaniu sądowym, wyszukuje informacje na temat pomocy prawnej.

III. Europa i świat

Uczeń:

- 1) wyjaśnia podobieństwa i różnice interesów politycznych i gospodarczych Polski i państw regionu Europy Środkowej;
- 2) na przykładach wyjaśnia bilans członkostwa Polski w Unii Europejskiej, identyfikuje przykłady wykorzystania czterech swobód rynku wewnętrznego i wykorzystuje wiedzę na ich temat do zaplanowania podróży lub nauki;
- 3) wyjaśnia, jakie czynniki wpływają na suwerenność i bezpieczeństwo państwa i jak wzmacnia je współpraca w obszarze północnoatlantyckim, wyszukuje przykłady zaangażowania NATO w zapewnienie bezpieczeństwa w regionie Europy Środkowej;
- 4) identyfikuje przejawy gospodarczych współzależności globalnych, opisuje ich konsekwencje dla lokalnej społeczności i mieszkańców innych państw, wskazuje działania mogące mieć pozytywny wpływ na te zależności w duchu świadomej konsumpcji lub patriotyzmu gospodarczego, w miarę możliwości podejmuje takie działania – moduł finansowy;
- 5) wyszukuje informacje o przykładach współpracy międzynarodowej w zakresie przeciwdziałania zmianom klimatu i ograniczania ich negatywnych konsekwencji, w tym o inicjatywach społeczeństwa obywatelskiego, formułuje opinię i dyskutuje o możliwościach własnego zaangażowania w te działania.

Fakultatywne efekty uczenia się

Uczeń:

- 6) wyszukuje informacje o wybranych działaniach systemu Organizacji Narodów Zjednoczonych w obszarze walki z ubóstwem oraz działań na rzecz pokoju i bezpieczeństwa, formułuje opinie o korzyściach współpracy międzynarodowej w tych obszarach;
- 7) analizuje przyczyny i skutki wybranego konfliktu międzynarodowego, samodzielnie wyszukuje informacje na ten temat oraz je weryfikuje – moduł medialny.

Wymagania w zakresie doświadczeń edukacyjnych

Doświadczenia edukacyjne w edukacji obywatelskiej podzielone są na grupowe oraz indywidualne. W każdym z trzech działów uczeń uczestniczy w co najmniej jednym grupowym doświadczeniu edukacyjnym oraz w co najmniej jednym doświadczeniu indywidualnym.

Doświadczenia grupowe wybiera wspólnie cała klasa w porozumieniu z nauczycielem.

Doświadczenia indywidualne wybiera samodzielnie uczeń.

I. Najbliższe otoczenie

Doświadczenia grupowe

Uczniowie:

- 1) podejmują decyzję dotyczącą funkcjonowania ich klasy lub biorą aktywny udział w podjęciu istotnej dla uczniów decyzji dotyczącej życia szkolnego;
- 2) przeprowadzają szkolne konsultacje dotyczące rozwiązania wybranego problemu społecznego, analizują ich wyniki i przedstawiają wnioski odpowiednim organom;
- 3) podejmują działanie, które odpowiada na konkretne potrzeby lub problemy społeczności szkolnej, w tym identyfikują problem, proponują działania, uzyskują zgodę na ich wprowadzenie i realizują je;
- 4) analizują wybrany akt prawa wewnątrzszkolnego, określają jego konsekwencje dla uczniów, formułują propozycje zmian, argumentują na ich rzecz i przedstawiają propozycje zmian właściwym organom szkolnym.

Doświadczenia indywidualne

Uczeń:

- 5) oferuje wybranemu rówieśnikowi cykliczne wsparcie w postaci pomocy w nauce, mediacji, tutoringu lub w innej formie ustalonej z nauczycielem;
- 6) identyfikuje grupę nieformalną, organizację społeczną lub instytucję publiczną działającą na rzecz społeczności lokalnej i angażuje się jako wolontariusz we wsparcie jej działań;
- 7) formułuje i składa wnioski o udostępnienie informacji publicznej w sprawie dotyczącej społeczności lokalnej;

- 8) kandyduje w wyborach przedstawicieli samorządu uczniowskiego, formułuje swój program i prowadzi kampanię wyborczą lub prowadzi kampanię wyborczą na rzecz innego kandydata.

II. Państwo

Doświadczenia grupowe

Uczniowie:

- 1) biorą udział w obserwacji rozprawy sądowej lub jej symulacji;
- 2) biorą udział w debacie dotyczącej wybranego problemu, przygotowują stanowiska oparte na sprawdzonych informacjach, prezentują je i podejmują polemikę;
- 3) biorą udział w symulacji procesu tworzenia prawa, określają problem, wyszukują i weryfikują informacje na ten temat, proponują rozwiązania i przechodzą przez kolejne etapy formułowania i uzgadniania treści regulacji;
- 4) biorą udział w spotkaniu z wybieralnym przedstawicielem władz publicznych, w czasie którego zadają pytania o kompetencje organu reprezentowanego przez uczestnika spotkania i jego wpływ na życie obywateli.

Doświadczenia indywidualne

Uczeń:

- 5) angażuje się w organizację pozaszkolnych obchodów rocznicowych lub innej uroczystości patriotycznej;
- 6) analizuje wyniki badania opinii publicznej na wybrany temat, przeprowadza sondę, porównuje uzyskane odpowiedzi z wynikami badania, wyciąga wnioski i prezentuje je klasie;
- 7) publikuje uargumentowaną opinię w wybranej sprawie publicznej, którą uważa za istotną.

III. Europa i świat

Doświadczenia grupowe

Uczniowie:

- 1) przygotowują i prowadzą szkolną kampanię informacyjną na temat wybranego problemu globalnego wskazując indywidualne i zbiorowe działania, które mogą prowadzić do ograniczenia jego negatywnych skutków;

- 2) biorą udział w debacie na wybrany temat dotyczący współpracy międzynarodowej (przygotowują stanowiska oparte na sprawdzonych informacjach, prezentują je i podejmują polemikę);
- 3) uczestniczą w symulacji obrad organizacji międzynarodowej lub negocjacji międzynarodowych dotyczących wybranego problemu międzynarodowego;
- 4) organizują spotkanie z przedstawicielem instytucji działającej na rzecz rozwiązania wybranego problemu międzynarodowego na temat jego przyczyn i konsekwencji oraz możliwych form zaangażowania zwykłych obywateli w jego rozwiązanie.

Doświadczenia indywidualne

Uczeń:

- 5) wyszukuje w internecie fałszywe informacje o wybranym zjawisku międzynarodowym, weryfikuje je i prezentuje wyniki swojej analizy;
- 6) zdobywa informacje o działaniach organizacji lub instytucji działającej na rzecz rozwiązania wybranego problemu międzynarodowego i proponuje, jak może wesprzeć jej działania, w miarę możliwości angażuje się w nie;
- 7) tworzy i publikuje list otwarty lub petycję w ważnej dla niego sprawie dotyczącej tematyki międzynarodowej, w której odwołuje się do sprawdzonych danych i argumentuje na rzecz proponowanego rozwiązania;
- 8) przeprowadza wywiad z osobą zaangażowaną w działania na rzecz rozwiązania wybranego problemu międzynarodowego, prezentuje jego wyniki.

Ponadto uczniowie poznają różne sposoby podejmowania decyzji w sposób demokratyczny poprzez dokonanie wyboru jednego z fakultatywnych efektów uczenia się w każdym z działów przedmiotu.

Warunki realizacji przedmiotu, w tym szczególnie istotne zasady nauczania

Przedmiot edukacja obywatelska jest elementem szerszych oddziaływań dydaktycznych i wychowawczych, których celem jest rozwój postaw obywatelskich i patriotycznych w szkole i powinien być z nimi skorelowany. Do tych oddziaływań zaliczyć należy m.in. samorządność

klasową i szkolną, działalność w ramach wolontariatu, edukację na temat praw i obowiązków uczniów i inne elementy działań szkoły określone w programie wychowawczo-profilaktycznym. Proces uczenia się i nauczania edukacji obywatelskiej opiera się na założeniu, że szkoła jest najważniejszą instytucją publiczną, z którą młody człowiek ma bieżący kontakt i charakter relacji ze szkołą oraz ogólne doświadczenie szkolne będzie w przyszłości rzutowało na jego stosunek do innych instytucji publicznych. Jakość samorządności uczniowskiej wpływa na późniejszy stosunek do samorządu lokalnego, relacje z dyrekcją kształtują zaufanie do przedstawicieli władz publicznych, a możliwość realnego wpływu na życie szkoły buduje sprawczość i przekonanie o skuteczności działań obywatelskich w dorosłym życiu.

Nauczanie edukacji obywatelskiej, w tym omawianie złożonych procesów i abstrakcyjnych pojęć powinno być, gdy jest to możliwe, oparte na doświadczeniach samego ucznia lub jego rodziny (np. omawianie praw człowieka), ilustrowane przykładami, które są mu najbliższe (np. konsekwencje członkostwa w UE) i przekładane na życie jednostki (np. wpływ zasad demokratycznych na funkcjonowanie zwykłych obywateli).

Szczególne znaczenie dla realizacji celów edukacji obywatelskiej mają grupowe oraz indywidualne doświadczenia edukacyjne. Ich zdobywanie pozwala uczniom na wykorzystanie wiedzy, nabywanie umiejętności obywatelskich, rozwijanie kompetencji przekrojowych oraz doświadczanie obywatelskiej sprawczości.

Zaproponowane doświadczenia grupowe gwarantują uczniowi możliwość doświadczenia sposobów działania mechanizmów demokratycznych, w tym sposobów grupowego oddziaływania obywateli na sferę publiczną. Zaproponowane doświadczenia indywidualne gwarantują uczniom możliwość zdobycia pierwszych, adekwatnych do ich wieku, doświadczeń indywidualnego działania na rzecz dobra wspólnego, na rzecz innych lub w obronie własnych praw.

Praktyczny charakter przedmiotu edukacja obywatelska wymaga od nauczyciela stosowania w pracy z klasą metod aktywizujących. Jest to konieczne, aby zwiększyć zaangażowanie uczniów w proces uczenia się oraz umożliwić realizację określonych dla przedmiotu celów kształcenia.

W edukacji obywatelskiej metody podawcze powinny być stosowane jako uzupełniające.

Z uwagi na specyfikę celów kształcenia w nauczaniu przedmiotu edukacja obywatelska najlepiej sprawdzą się następujące metody i formy pracy: praca w grupach, burza mózgów, metaplan,

dyskusja, różne formy debat, metoda studiów przypadku, symulacja, odgrywanie ról i drama. Ponadto efekty uczenia się edukacji obywatelskiej realizowane są także dzięki edukacyjnym projektom międzyprzedmiotowym.

W nauczaniu przedmiotu edukacja obywatelska powinien znaleźć się również czas na:

- wizyty w instytucjach publicznych (np. urzędach gmin, miast i powiatów, sądach, domach kultury);
- spotkania z przedstawicielami władz publicznych;
- kontakty z organizacjami społecznymi (lokalnymi, ogólnopolskimi, międzynarodowymi);
- spotkania z postaciami ważnymi dla lokalnej społeczności, w tym kombatantami lub innymi świadkami historii.

Przedmiot zakłada omawianie podczas zajęć tematów związanych z bieżącymi zagadnieniami społeczno-politycznymi, w tym także tematów dzielących Polaków i budzących w polskim społeczeństwie kontrowersje. Szkoła powinna być bowiem miejscem, w którym uczniowie dowiadują się, co łączy i co dzieli polskie społeczeństwo, a także miejscem, w którym uczą się weryfikować informacje na te tematy, poznają różnorodne stanowiska, starają się wyrobić sobie własną opinię, uzasadniają ją, z szacunkiem dla innych ją prezentują i podejmują dialog z osobami, których poglądy mogą być odmienne.

Osiągnięcie opisanego powyżej efektu wymaga od nauczyciela zachowania neutralności światopoglądowej i politycznej szczególnie w sprawach, co do których istnieją w polskim społeczeństwie różnice poglądów. Celem zajęć nie może być przekonanie uczniów do konkretnej opinii. Tym bardziej nie ma w czasie zajęć miejsca na agitację polityczną jakiegokolwiek formacji. Co do zasady nauczanie edukacji obywatelskiej ma więc charakter nieperswazyjny. Wyjątkiem są zasady i wartości wyznaczone przez Konstytucję Rzeczypospolitej Polskiej, uznawane za aksjologiczny fundament wspólnoty obywatelskiej, do których przyjęcia i internalizacji przedmiot edukacja obywatelska powinien zachęcać. Na nich powinny opierać się postawy patriotyczne rozwijane na zajęciach.

Edukacja obywatelska ma charakter interdyscyplinarny, wymaga wykorzystania wiedzy i umiejętności zdobywanych przez uczniów na innych przedmiotach, w szczególności języku polskim, historii i geografii. Jednocześnie edukacja obywatelska buduje także fundament dla edukacji dla bezpieczeństwa.